

Πρόλογος

Ο θάνατος μέλους προσωπικής εταιρίας έχει ως συνέπεια είτε τη λύση της είτε τη συνέχισή της με τους επιζώντες εταίρους είτε τη συνέχισή της με τους επιζώντες εταίρους και τους κληρονόμους του θανόντος. Και στις τρεις αυτές περιπτώσεις γεννιούνται σημαντικά ζητήματα κληρονομικού (αλλά και οικογενειακού) δικαίου, η αντιμετώπιση των οποίων παρίσταται σήμερα αναγκαία, ενόψει της τροποποίησης του δικαίου των προσωπικών εταιριών που επήλθε με το ν. 4072/2012.

Αφορμή για την εκπόνηση της παρούσας μελέτης αποτέλεσε η συμβολή μου στο συλλογικό έργο «Δίκαιο Προσωπικών Εταιριών, Ερμηνεία κατ' άρθρον (άρθρα 249-294 Ν 4072/2012)» (επιμέλεια Μαρίνου/Τριανταφυλλάκη, Αθήνα 2017) με την ερμηνεία του άρθρ. 265 του ν. 4072/2012 που μου ανέθεσε ο Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης Μιχ. – Θεοδ. Μαρίνος, τον οποίο ευχαριστώ θερμά και από τη θέση αυτή.

Αθήνα, Οκτώβριος 2019

§ 1. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΕΤΑΙΡΟΥ ΣΤΗΝ ΥΠΟΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

A. Η εταιρία ως προσωπική σχέση στο ρωμαϊκό δίκαιο

Η προσωπική εταιρία, ακόμη και όταν έχει νομική προσωπικότητα (όπως π.χ. η ομόρρυθμη εταιρία, βλ. άρθρ. 249 § 1),¹ δεν παύει να αποτελεί ενοχική σύμβαση δυνάμει της οποίας τα συμβαλλόμενα μέρη (οι εταίροι) υποχρεούνται αμοιβαία στην επιδίωξη κοινού σκοπού (ΑΚ 741). Δημιουργείται δηλ. με τη σύμβαση αυτή μια ενοχική σχέση του κάθε εταίρου με τους λοιπούς εταίρους, με βάση την οποία ο κάθε εταίρος αναλαμβάνει έναντι των συνεταίρων του την ενοχική υποχρέωση προς επιδίωξη του κοινού σκοπού, αλλά αποκτά και το δικαίωμα να απαιτήσει από αυτούς τη συμβολή τους προς επιδίωξη του εταιρικού σκοπού. Όπως σε κάθε ενοχική σχέση τίθεται επομένως και εδώ το ερώτημα αν σε περίπτωση θανάτου ενός από τους εταίρους η ενοχική σχέση που συνέδεε τον θανόντα με τους συνεταίρους του λύνεται ή συνεχίζεται στο πρόσωπο των κληρονόμων του. Στο ρωμαϊκό δίκαιο η εταιρία εθεωρείτο ως σύμβαση με αυστηρά προσωπικό χαρακτήρα, δηλ. συνδεόμενη στενά με το πρόσωπο των εταίρων, και για το λόγο τούτο ίσχυε η αρχή ότι ο θάνατος ενός από αυτούς επιφέρει τη λύση του εταιρικού δεσμού: *solvitur adhuc societas etiam morte socii*.² Αυτό σήμαινε καταρχάς ότι ο κληρονόμος του εταίρου δεν υπεισερχόταν στη θέση του θανόντος: *nec heres socii succedit*.³ Δεν είχε συνεπώς την υποχρέωση έναντι των λοιπών εταίρων προς επιδίωξη του κοινού σκοπού, αλλά ούτε και το δικαίωμα να απαιτήσει από αυτούς να συμβάλλουν προς επιδίωξη του σκοπού αυτού. Η εταιρική συμμετοχή δεν μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο κληρονομικής διαδοχής: *nemo potest societatem heredi suo sic parere, ut ipse heres socius sit*.⁴ Τούτο ίσχυε ανεξάρτητα από τη βούληση των εταίρων, οι οποίοι επομένως δεν μπορούσαν έγκυρα να συμφωνήσουν ότι μετά το θάνατο ενός από αυτούς η εταιρία θα συνεχίζεται με τους κληρονόμους του θανόν-

1. Τα άρθρα που στην παρούσα εργασία αναφέρονται χωρίς ειδικότερο προσδιορισμό είναι άρθρα του ν. 4072/2012.

2. Εισηγήσεις Γαΐου 3, 152· Εισηγήσεις Ιουστινιανού 3, 25, 5. Βλ. και Πανδέκτες 17, 2, 52, 9 (Ουλπιανός): *idem respondit, societatem non posse ultra mortem porrigi*.

3. Πανδέκτες 17, 2, 65, 9 (Πάυλος).

4. Πανδέκτες 17, 2, 35 (Ουλπιανός).

§ 1. Η επίδραση του θανάτου εταίρου στην υπόσταση της εταιρίας

ντος και τους επιζώντες εταίρους: *morte socii solvitur societas, ut nec ab initio pacisci possimus, ut heres etiam succedat societati.*⁵

- 2 Λύση όμως της εταιρίας λόγω θανάτου ενός από τους εταίρους σημαίνει όχι μόνο ότι η εταιρία δεν συνεχίζεται με τους επιζώντες εταίρους και τους κληρονόμους του θανόντος, αλλά ότι δεν συνεχίζεται ούτε μόνο με τους επιζώντες εταίρους. Τούτο εξηγείται και πάλι με βάση τη σημασία που είχε στο ρωμαϊκό δίκαιο το πρόσωπο των εταίρων για την εταιρία. Διότι με την εταιρική σύμβαση ο κάθε εταίρος αποβλέπει στο πρόσωπο των λοιπών εταίρων: *quia qui societatem contrahit, certam personam sibi eligit.*⁶ Δεν αναλαμβάνει απλώς την υποχρέωση προς επιδίωξη του κοινού σκοπού, αλλά αναλαμβάνει την υποχρέωση να επιδιώξει από κοινού με τους λοιπούς εταίρους την πραγματοποίηση του εταιρικού σκοπού, γεγονός που δικαιολογεί να παύει να υφίσταται η υποχρέωσή του αυτή, αν κάποιος από τους συνεταίρους του αποβιώσει. Το πρόσωπο του κάθε εταίρου είναι τόσο σημαντικό για τους συμβαλλομένους, ώστε να εξαρτάται από αυτό η ίδια η υπόσταση της εταιρίας. Επιτρεπόταν όμως κατά τη σύσταση της εταιρίας να συμφωνηθεί ότι σε περίπτωση θανάτου ενός από τους εταίρους η εταιρία δεν θα λύνεται, αλλά θα συνεχίζεται με τους λοιπούς: *sed et si consensus plurium societas contracta sit, morte unius socii solvitur, etsi plures supersint, nisi in coeunda societate aliter convenerit.*⁷

B. Η ρύθμιση της ΑΚ 773 και ο γαλλικός Αστικός Κώδικας

- 3 Τον κανόνα του ρωμαϊκού δικαίου, σύμφωνα με τον οποίο η εταιρία λύνεται με το θάνατο του εταίρου, ακολούθησε αρχικά και ο γαλλικός αστικός κώδικας του 1804⁸, ο οποίος όμως αναγνώρισε ως έγκυρη όχι μόνο τη συμφωνία ότι σε περίπτωση θανάτου εταίρου η εταιρία θα συνεχίζεται με τους επιζώντες εταίρους (όπως στο ρωμαϊκό δίκαιο), αλλά και τη συμφωνία ότι στην περίπτωση αυτή η εταιρία θα συνεχίζεται με τους επιζώντες εταίρους και τους κληρονόμους του θανόντος.⁹ Η δυνατότητα αυτή των εταίρων να συμφωνήσουν το κληρονομητό της

5. Πανδέκτες 17, 2, 59 (Πομπώνιος). Βλ. και *Αρμενόπουλο*, *Πρόχειρον Νόμων ή Εξάβιβλος* (επιμελ. Κ. Πιτσάκη), 3, 10, 4, σελ. 214: *Θανάτω λύεται η κοινωνία και ουκ εφέιται συμφωνείν διαβαίνειν εις τους κληρονόμους.*

6. Εισηγήσεις Γαΐου 3, 152· Εισηγήσεις Ιουστινιανού 3, 25, 5.

7. Εισηγήσεις Ιουστινιανού 3, 25, 5. Βλ. και Πανδέκτες 17, 2, 65, 9 (Παύλος): *morte unius societas dissolvitur, etsi consensus omnium coita sit, plures vero supersint, nisi in coeunda societate aliter convenerit.* Για το θάνατο του εταίρου ως λόγο λύσεως της εταιρίας κατά το ρωμαϊκό δίκαιο βλ. αναλυτικότερα *Μιχελάκη*, ΑΙΔ 1936, 191 επ.

8. Βλ. παλαιό άρθρ. 1865 αρ. 3 γαλλΑΚ: «*La société finit ... par la mort naturelle de quelqu'un des associés.*»

9. Βλ. παλαιό άρθρ. 1868 γαλλΑΚ: «*S'il a été stipulé qu'en cas de mort de l'un des associés la société continuerait avec son héritier, ou seulement entre les associés survivants, ces*

Β. Η ρύθμιση της ΑΚ 773 και ο γαλλικός Αστικός Κώδικας

εταιρικής συμμετοχής αναγνωρίστηκε στο ελληνικό δίκαιο αρχικά με το ν.δ. της 28.4/7.5.1923 «περί μεταρρυθμίσεως διατάξεων περί εταιρειών»¹⁰ και στη συνέχεια με την ΑΚ 773, η οποία, όπως ακριβώς και οι προαναφερθείσες διατάξεις του γαλλικού αστικού κώδικα στην αρχική του μορφή, θέτει μεν ως κανόνα ότι ο θάνατος του εταίρου επιφέρει τη λύση της εταιρίας (ΑΚ 773 εδ. 1), προβλέπει όμως ότι επιτρέπεται να συμφωνηθεί ότι αυτή θα συνεχιστεί είτε μεταξύ των λοιπών εταιρών είτε μεταξύ αυτών και των κληρονόμων του αποθανόντος (ΑΚ 773 εδ. 2).¹¹ Τη ρύθμιση αυτή του γαλλικού δικαίου ακολούθησε κατά βάση και η § 727 I του γερμανικού αστικού κώδικα (BGB), που προβλέπει ότι η εταιρία λύνεται με το θάνατο ενός από τους εταίρους, εφόσον από την εταιρική σύμβαση δεν συνάγεται κάτι διαφορετικό.¹² Μπορούν επομένως οι εταίροι να συμφωνήσουν ότι σε περίπτωση θανάτου ενός από αυτούς η εταιρία θα συνεχίζεται μεταξύ των επιζώντων εταιρών και των κληρονόμων του θανόντος (οπότε γίνεται λόγος για «ρήτρα διαδοχής», Nachfolgeklausel) ή μόνο μεταξύ των επιζώντων εταιρών (οπότε γίνεται λόγος για «ρήτρα συνέχισης» της εταιρίας, Fortsetzungsklausel).¹³ Το ίδιο ισχύει στο ελβετικό δίκαιο: κατά το άρθρ. 545 § 1 αρ. 2 του ελβετικού Κώδικα Ενοχών (Obligantienrecht) η εταιρία λύνεται εάν αποβιώσει ένας εταίρος και δεν έχει συμφωνηθεί ήδη από πριν για την περίπτωση αυτή ότι η εταιρία θα συνεχίζεται με τους κληρονόμους του.¹⁴ Η δυνατότητα των εταιρών να συμφωνήσουν ότι σε περίπτωση θανάτου ενός από αυτούς η εταιρία θα συνεχίζεται μόνο μεταξύ των επιζώντων εταιρών προβλέπεται ρητά στο άρθρ. 576 του ελβετικού Κώδικα Ενοχών,¹⁵ το οποίο

dispositions seront suivies ...»

10. Βλ. άρθρ. 1 § 1 εδ. 1 ν.δ. της 28.4/7.5.1923: «Είνε έγκυρος η συμφωνία μεταξύ των εταιρών, καθ' ην εν περιπτώσει θανάτου ενός εξ αυτών η Εταιρεία θέλει εξακολουθεί συνεχιζομένη μεταξύ των κληρονόμων ή κληρονόμου του αποθανόντος και των λοιπών εταιρών.»

11. Το ν.δ. της 28.4/7.5.1923 «περί μεταρρυθμίσεως διατάξεων περί εταιρειών» καταργήθηκε με το άρθρ. 41 § 2 ΕισΝΑΚ.

12. § 727 I BGB: «Die Gesellschaft wird durch den Tod eines der Gesellschafter aufgelöst, sofern nicht aus dem Gesellschaftsvertrage sich ein anderes ergibt.» Όμοια και η διατύπωση της § 1208 αρ. 5 του αυστριακού αστικού κώδικα (ABGB), όπως ισχύει από 1.1.2015. Βλ. και το άρθρ. 33 (1) του αγγλικού νόμου του 1890 περί προσωπικών εταιριών (Partnership Act 1890): «Subject to any agreement between the partners, every partnership is dissolved as regards all the partners by the death or bankruptcy of any partner.»

13. Βλ. MüKoBGB/Schäfer § 727 αρ. 4.

14. «Die Gesellschaft wird aufgelöst ... wenn ein Gesellschafter stirbt und für diesen Fall nicht schon vorher vereinbart worden ist, dass die Gesellschaft mit den Erben fortbestehen soll».

15. «Sind die Gesellschafter vor der Auflösung übereingekommen, dass trotz des Ausscheidens eines oder mehrerer Gesellschafter die Gesellschaft unter den übrigen fortgesetzt werden soll, so endigt sie nur für die Ausscheidenden; im Übrigen besteht sie mit allen bisherigen Rechten und Verbindlichkeiten fort.»

§ 1. Η επίδραση του θανάτου εταίρου στην υπόσταση της εταιρίας

αναφέρεται στην ομόρρυθμη εταιρία (Kollektivgesellschaft). Γίνεται όμως δεκτό ότι τη δυνατότητα αυτή έχουν και οι εταίροι της λεγόμενης απλής (δηλ. αστικής) εταιρίας (einfache Gesellschaft).¹⁶

- 4 Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι η ανωτέρω ρύθμιση, που είχε θεσπιστεί αρχικά από το γαλλικό αστικό κώδικα του 1804 και σύμφωνα με την οποία ο θάνατος του εταίρου ελλείπει αντίθετης συμφωνίας έχει ως συνέπεια τη λύση της εταιρίας, δεν ισχύει πλέον σήμερα στο γαλλικό δίκαιο μετά την τροποποίηση των περί εταιρίας διατάξεων του υπόψη κώδικα με το ν. 78-9 της 4^{ης} Ιανουαρίου 1978. Το άρθρ. 1870 του γαλλικού αστικού κώδικα, όπως ισχύει σήμερα, θέτει πλέον ως κανόνα ότι η εταιρία δεν λύνεται με το θάνατο του εταίρου, αλλά συνεχίζεται με τους κληρονόμους ή κληροδόχους του, εκτός αν στο καταστατικό προβλέπεται ότι αυτοί πρέπει να τύχουν της εγκρίσεως των εταίρων.¹⁷ Μπορεί όμως να συμφωνηθεί ότι ο θάνατος του εταίρου θα επιφέρει την λύση της εταιρίας ή ότι αυτή θα συνεχίζεται μόνο με τους επιζώντες εταίρους.¹⁸ Μπορεί επίσης να συμφωνηθεί ότι η εταιρία θα συνεχίζεται είτε με τον επιζώντα σύζυγο είτε με έναν ή περισσότερους από τους κληρονόμους είτε με οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο που ορίζεται στο καταστατικό ή, εφόσον το καταστατικό το επιτρέπει, με διαθήκη.¹⁹ Ελλείπει αντίθετης ρήτρας στο καταστατικό, εφόσον στην κληρονομιά καλείται νομικό πρόσωπο δεν μπορεί αυτό να καταστεί εταίρος παρά μόνο με την έγκριση των άλλων εταίρων, η οποία δίνεται κατά τους όρους του καταστατικού ή, ελλείπει τέτοιων όρων, με ομόφωνη απόφαση των εταίρων.²⁰

Γ. Ο ν. 4072/2012 και ο γερμανικός Εμπορικός Κώδικας

- 5 Κατά το καθεστώς που ίσχυε πριν από το ν. 4072/2012, οι διατάξεις της ΑΚ 773 εφαρμόζονταν σε κάθε προσωπική εταιρία, αστική ή εμπορική, με ή χωρίς νομική

16. Βλ. σχετικά *Handschin* in: Vogt/Fleischer/Kass, Gesellschafts- und Kapitalmarktrecht in Deutschland, Österreich und der Schweiz, σελ. 224 με περαιτέρω παραπομπές.

17. Βλ. άρθρ. 1870 παρ. 1 γαλλΑΚ: «La société n'est pas dissoute par le décès d'un associé, mais continue avec ses héritiers ou légataires, sauf à prévoir dans les statuts qu'ils doivent être agréés par les associés.»

18. Βλ. άρθρ. 1870 παρ. 2 γαλλΑΚ: «Il peut, toutefois, être convenu que ce décès entraînera la dissolution de la société ou que celle-ci continuera avec les seuls associés survivants.»

19. Βλ. άρθρ. 1870 παρ. 3 γαλλΑΚ: «Il peut également être convenu que la société continuera soit avec le conjoint survivant, soit avec un ou plusieurs des héritiers, soit avec toute autre personne désignée par les statuts ou, si ceux-ci l'autorisent, par disposition testamentaire.»

20. Βλ. άρθρ. 1870 παρ. 4 γαλλΑΚ: «Sauf clause contraire des statuts, lorsque la succession est dévolue à une personne morale, celle-ci ne peut devenir associée qu'avec l'agrément des autres associés, donné selon les conditions statutaires ou, à défaut, par l'accord unanime des associés.»

Γ. Ο ν. 4072/2012 και ο γερμανικός Εμπορικός Κώδικας

προσωπικότητα. Η επέκταση της εφαρμογής τους στις προσωπικές εμπορικές εταιρίες προέκυπτε από το άρθρ. 18 ΕμπΝ.²¹ Ο ν. 4072/2012, ο οποίος κατέργησε το άρθρ. 18 ΕμπΝ (βλ. άρθρ. 294 § 2), προβλέπει για την ομόρρυθμη εταιρία ειδικές διατάξεις σχετικά με τις συνέπειες του θανάτου ενός από τους εταίρους, οι οποίες παρεκκλίνουν από τις ρυθμίσεις της ΑΚ 773 και έχουν ως πρότυπό τους τις αντίστοιχες διατάξεις του γερμανικού Εμπορικού Κώδικα (HGB), όπως οι τελευταίες ισχύουν μετά τις νομοθετικές αλλαγές που επήλθαν με το νόμο της 22.6.1998 για την τροποποίηση του εμπορικού δικαίου (Handelsrechtsreformgesetz). Ως κανόνας ισχύει πλέον ότι ο θάνατος ενός από τους εταίρους δεν επιφέρει τη λύση της εταιρίας (βλ. άρθρ. 259 § 1 εδ. 1)²², αλλά την έξοδό του από αυτήν, δηλ. τη συνέχιση της με τους επιζώντες εταίρους (βλ. όμως και άρθρ. 267, 281 § 1), εκτός αν προβλέπεται διαφορετικά στην εταιρική σύμβαση (άρθρ. 260 § 1)²³, π.χ. αν υπάρχει η ρήτρα ότι η εταιρία θα λύνεται (βλ. και άρθρ. 259 § 1 εδ. 2) ή ότι θα συνεχίζεται με τους επιζώντες εταίρους και τους κληρονόμους του αποβιώσαντος²⁴ (βλ. και άρθρ. 249 § 2 σε συνδ. με ΑΚ 773). Στην τελευταία αυτή περίπτωση ο κάθε κληρονόμος μπορεί να εξαρτήσει την παραμονή του στην εταιρία από το αν θα λάβει τη θέση ετερόρρυθμου εταίρου (άρθρ. 265).²⁵ Εξάλλου, το άρθρ. 260 § 1 λόγω της ευρύτητας του γράμματός του επιτρέπει να περιληφθούν στην εταιρική σύμβαση και άλ-

21. Βλ. Γοβαννόπουλο σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ άρθρ. 773-774 αρ. 1 και από τη νομολογία π.χ. ΕφΘεσ 59/1964 ΕΕμπΔ 1965, 191 επ.· ΕφΑθ 1011/1976 ΕΕμπΔ 1977, 241 επ.

22. Η διάταξη αυτή (όπως και η § 131 I HGB) δεν συγκαταλέγει το θάνατο του εταίρου στους λόγους που εκ του νόμου επιφέρουν τη λύση της εταιρίας.

23. Βλ. και § 131 III αρ. 1 HGB, κατά την οποία ο θάνατος του εταίρου επιφέρει, ελλείψει αντίθετης συμβατικής ρύθμισης, την έξοδό του από την εταιρία.

24. Παρεμφερής και η ρύθμιση που περιέχει το άρθρ. 2284 του ιταλικού αστικού κώδικα του 1942, το οποίο προβλέπει ότι, με την επιφύλαξη αντίθετης συμφωνίας στην εταιρική σύμβαση, σε περίπτωση θανάτου ενός από τους εταίρους οι λοιποί υποχρεούνται να καταβάλουν στους κληρονόμους του την αξία της μερίδας του θανόντος (κατά τα οριζόμενα στο άρθρ. 2289 περί ρευστοποιήσεως της εταιρικής μερίδας του εξερχόμενου εταίρου), εκτός αν προτιμούν να λύσουν την εταιρία ή να τη συνεχίσουν με τους υπόψη κληρονόμους και οι τελευταίοι συναινούν σε τούτο («Salvo contraria disposizione del contratto sociale, in caso di morte di uno dei soci, gli altri devono liquidare la quota agli eredi (2289), a meno che preferiscano sciogliere la società, ovvero continuarla con gli eredi stessi e questi vi acconsentano»). Με βάση τη διάταξη αυτή γίνεται δεκτό ότι είναι έγκυρη η ρήτρα συνέχισης (clausola di continuazione), με την οποία οι εταίροι προβλέπουν στο καταστατικό ότι με το θάνατο του εταίρου η εταιρική ιδιότητά του θα μεταβιβάζεται άμεσα στους κληρονόμους του. Βλ. σχετικά την υπ' αριθ. 15395 απόφαση του πρώτου τμήματος του ιταλικού ακυρωτικού (cassazione civile) της 19.6.2013 ([https://www.eglossa.it/wiki/cass._civile,_sez._i_del_2013_numero_15395_\(19550652013\).aspx](https://www.eglossa.it/wiki/cass._civile,_sez._i_del_2013_numero_15395_(19550652013).aspx)).

25. Βλ. § 139 HGB. Τη ρύθμιση αυτή του γερμανικού δικαίου ακολούθησε κατά βάση και η § 1205 του αυστριακού αστικού κώδικα (ABGB), όπως ισχύει από 1.1.2017.

§ 1. Η επίδραση του θανάτου εταίρου στην υπόσταση της εταιρίας

λες ρήτρες σχετικά με τη συνέχιση της εταιρίας μετά το θάνατο εταίρου, κάτι που άλλωστε γινόταν δεκτό και για την ΑΚ 773 πριν από την ισχύ του ν. 4072/2012, παρόλο που η διατύπωση της διάταξης αυτής δεν έχει την ευρύτητα του άρθρ. 260 § 1. Π.χ. μπορεί να παρέχεται σε τρίτους το δικαίωμα εισόδου στη συνεχιζόμενη μεταξύ των επιζώντων εταίρων εταιρία (βλ. σχετικά παρακάτω αρ. 234 επ.) ή να προβλέπεται ότι η συνέχιση της εταιρίας με τους κληρονόμους του θανόντος εταίρου θα εξαρτάται από τη βούληση των επιζώντων εταίρων.²⁶

Δ. Οριοθέτηση του πεδίου εφαρμογής του άρθρ. 260 § 1

I. Θάνατος ομόρρυθμου εταίρου

- 6 Το άρθρ. 260 § 1 (όπως και το άρθρ. 259 § 1 εδ. 2) εφαρμόζεται καταρχήν σε περίπτωση θανάτου μέλους ομόρρυθμης εταιρίας.²⁷ Τούτο ισχύει ανεξάρτητα από το αν η εταιρία έχει αποκτήσει νομική προσωπικότητα (βλ. άρθρ. 251 § 2 και § 3 εδ. 1). Περαιτέρω, η διάταξη εφαρμόζεται και στην περίπτωση θανάτου ομόρρυθμου εταίρου ετερόρρυθμης εταιρίας (βλ. άρθρ. 271 § 2). Αν όμως αποβιώσει ο μοναδικός ομόρρυθμος εταίρος ετερόρρυθμης εταιρίας το άρθρ. 260 § 1 δεν εφαρμόζεται, αφού η εταιρία δεν μπορεί να συνεχιστεί μόνο με ετερόρρυθμους εταίρους. Στην περίπτωση αυτή η εταιρία λύνεται, εκτός αν με τροποποίηση της εταιρικής σύμβασης, που πρέπει να καταχωριστεί στο ΓΕΜΗ μέσα σε τέσσερις μήνες από το θάνατο του ομόρρυθμου εταίρου, ένας από τους ετερόρρυθμους εταίρους καταστεί ομόρρυθμος ή αν εισέλθει στην εταιρία νέος εταίρος ως ομόρρυθμος (άρθρ. 281 § 1 εδ. 1). Η λύση της εταιρίας κατ' εφαρμογή της διάταξης αυτής επέρχεται ακόμη και αν στην εταιρική σύμβαση είχε συμφωνηθεί η συνέχιση της εταιρίας με τους επιζώντες εταίρους και τους κληρονόμους του ομόρρυθμου εταίρου, διότι διαφορετικά οι κληρονόμοι του θανόντος θα μπορούσαν κατ' εφαρμογή του άρθρ. 265 να παραμείνουν στην εταιρία ως ετερόρρυθμοι εταίροι ή να εξέλθουν από αυτήν. Τούτο όμως αντιβαίνει στο σκοπό της διάταξης του άρθρ. 281 § 1 εδ. 1, με την οποία επιδιώκεται να αποτραπεί η συνέχιση της εταιρίας μόνο με ετερόρρυθμους εταίρους.

II. Θάνατος ετερόρρυθμου εταίρου

- 7 Το άρθρ. 260 § 1 εφαρμόζεται επίσης σε περίπτωση θανάτου ετερόρρυθμου εταίρου. Επομένως, η εταιρία συνεχίζεται με τους επιζώντες εταίρους, εκτός αν έχει

26. Αντωνόπουλος, Δίκαιο Προσωπικών Εταιριών, § 26 αρ. 33 σελ. 241· Ν. Ρόκας, Εμπορικές εταιρίες, § 14 αρ. 17 σελ. 98· Σελέκος σε Ν. Ρόκα, ΔικΠΕ, τομ. 1, § 10 αρ. 84· Ψυχομάνας, Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, αρ. 315 σελ. 102· Vervessos/Stavrakidis, RHDl 2014, 579· Baumbach/Hopt/Roth HGB § 139 αρ. 7.

27. Για την περίπτωση θανάτου εταίρου διμελούς ομόρρυθμης εταιρίας βλ. παρακάτω αρ. 12 επ.

Δ. Οριοθέτηση του πεδίου εφαρμογής του άρθρ. 260 § 1

συμφωνηθεί ότι θα συνεχίζεται με αυτούς και τους κληρονόμους του θανόντος ή ότι θα λύνεται (άρθρ. 259 § 1 εδ. 2). Κατ' άλλη άποψη θεωρείται ότι το πρόσωπο του ετερόρρυθμου εταίρου δεν έχει σημασία για τη λειτουργία της εταιρίας όσο αυτό των ομόρρυθμων εταίρων και για το λόγο αυτό υποστηρίζεται ότι ο θάνατος ετερόρρυθμου εταίρου δεν μπορεί να αναχθεί με ρήτρα στο καταστατικό ως λόγος λύσης της εταιρίας.²⁸ Η ανωτέρω άποψη δεν στηρίζεται στο νόμο²⁹ ούτε μπορούσε να συναχθεί υπέρ αυτής επιχείρημα από τη ρύθμιση του άρθρ. 282 § 1, το οποίο προέβλεπε ότι σε περίπτωση θανάτου του μοναδικού ετερόρρυθμου εταίρου η ετερόρρυθμη εταιρία συνεχίζεται ως ομόρρυθμη. Η εν λόγω ρύθμιση, η οποία καταργήθηκε με το άρθρ. 147 ν. 4601/2019, επιβεβαίωνε τον κανόνα του άρθρ. 260 § 1: αφού ο θάνατος εταίρου συνεπάγεται την έξοδο του από την εταιρία, δηλ. τη συνέχισή της με τους επιζώντες εταίρους, είναι επόμενο ο θάνατος του μοναδικού ετερόρρυθμου εταίρου να έχει ως συνέπεια τη συνέχιση της εταιρίας μόνο με ομόρρυθμους εταίρους, δηλ. να συνεχίζεται η εταιρία ως ομόρρυθμη. Δεν απαγορεύεται όμως με ρήτρα στο καταστατικό ο θάνατος του μοναδικού ετερόρρυθμου εταίρου να αναχθεί σε λόγο λύσης της εταιρίας (άρθρ. 259 § 1 εδ. 2) ή να συμφωνηθεί ότι σε περίπτωση θανάτου του μοναδικού ετερόρρυθμου εταίρου η εταιρία θα συνεχίζεται με τους επιζώντες εταίρους και τους κληρονόμους του θανόντος.

III. Ετερόρρυθμη εταιρία κατά μετοχές

Σε περίπτωση θανάτου εταίρου ετερόρρυθμης εταιρίας κατά μετοχές, δεν 8 εφαρμόζεται ως προς τις μετοχές του θανόντος εταίρου το άρθρ. 260 § 1, αλλά αυτές περιέρχονται κατά τους κανόνες της κληρονομικής διαδοχής στον κληρονόμο του,³⁰ δηλ. ισχύει ότι και στην περίπτωση θανάτου του μετόχου ανώνυμης εταιρίας (βλ. και άρθρ. 284 § 3). Επομένως, ο κληρονόμος του ετερόρρυθμου εταίρου εισέρχεται κατά τον τρόπο αυτό στην εταιρία ως ετερόρρυθμος εταίρος. Αν αποβιώσει ομόρρυθμος εταίρος, το ζήτημα αν ο κληρονόμος του υπεισέρχεται στην

28. Έτσι Παναγιώτου, Το νέο δίκαιο της ομόρρυθμης & ετερόρρυθμης εταιρίας, σελ. 238.

29. Σύμφωνα με την παλαιά ρύθμιση της § 177 του γερμανικού Εμπορικού Κώδικα (HGB) η εταιρία δεν λυνόταν με το θάνατο του ετερόρρυθμου εταίρου («Der Tod eines Kommanditisten hat die Auflösung der Gesellschaft nicht zur Folge»). Μετά τις νομοθετικές αλλαγές που επήλθαν με το νόμο της 22.6.1998 (βλ. παραπάνω αρ. 5) η § 177 HGB προβλέπει πλέον ότι σε περίπτωση θανάτου ενός ετερόρρυθμου εταίρου η εταιρία συνεχίζεται με τους κληρονόμους του, εκτός αν υπάρχει διαφορετική ρύθμιση στη σύμβαση («Beim Tod eines Kommanditisten wird die Gesellschaft mangels abweichender vertraglicher Bestimmung mit den Erben fortgesetzt»). Μπορεί επομένως στην εταιρική σύμβαση να προβλέπεται ότι ο θάνατος του ετερόρρυθμου εταίρου θα επιφέρει τη λύση της εταιρίας ή την έξοδο του θανόντος από αυτήν.

30. Βλ. Παναγιώτου, Το νέο δίκαιο της ομόρρυθμης & ετερόρρυθμης εταιρίας, σελ. 268· MüKoAktG/Perlitt § 289 αρ. 43.

§ 1. Η επίδραση του θανάτου εταίρου στην υπόσταση της εταιρίας

εταιρία ως ομόρρυθμος εταίρος κρίνεται με βάση τις διατάξεις για την ομόρρυθμη εταιρία (βλ. και άρθρ. 284 § 4 εδ. 1). Επομένως, αν στην εταιρική σύμβαση δεν προβλέπεται ότι η εταιρία θα λύνεται με το θάνατο του ομόρρυθμου εταίρου (άρθρ. 259 § 1 εδ. 2) ή ότι θα συνεχίζεται με τους κληρονόμους του, ο κληρονόμος του θανόντος ομόρρυθμου εταίρου δεν αποκτά τη θέση ομόρρυθμου εταίρου (άρθρ. 260 § 1), παραμένει όμως στην εταιρία ως ετερόρρυθμος εταίρος, εφόσον έχει κληρονομήσει τις μετοχές του θανόντος. Αν στην εταιρική σύμβαση προβλέπεται συνέχιση της εταιρίας με τους κληρονόμους του θανόντος, τότε ο κληρονόμος του ομόρρυθμου εταίρου υπεισέρχεται στη νομική θέση του θανόντος, δηλ. καθίσταται ομόρρυθμος εταίρος και έχει τα δικαιώματα του άρθρ. 265 (βλ. παρακάτω αρ. 136).

IV. Αστική εταιρία

- 9 Σε περίπτωση θανάτου εταίρου αστικής εταιρίας εφαρμόζεται το άρθρ. 260 § 1 αν πρόκειται για εταιρία με νομική προσωπικότητα (βλ. άρθρ. 270 § 1), ενώ αν η εταιρία στερείται νομικής προσωπικότητας εφαρμόζεται η ΑΚ 773.³¹

V. Αφανής εταιρία

- 10 Η ΑΚ 773 (και όχι το άρθρ. 260 § 1) εφαρμόζεται σε περίπτωση θανάτου μέλους αφανούς εταιρίας (βλ. άρθρ. 285 § 3),³² με τη διαφορά όμως ότι, αν έχει συμφωνηθεί η συνέχιση της εταιρίας με τους επιζώντες εταίρους και αποβιώσει ο εμφανής εταίρος, η εταιρία δεν μπορεί να συνεχιστεί μόνο με τους λοιπούς (δηλ. τους αφανείς εταίρους), αφού δεν νοείται αφανής εταιρία μόνο με αφανείς εταίρους. Επίσης, αν η εταιρική σύμβαση προβλέπει τη συνέχιση της εταιρίας μεταξύ των λοιπών εταίρων και των κληρονόμων του αποθανόντος και οι κληρονόμοι του εμφανούς εταίρου είναι περισσότεροι, δεν θα εισέλθουν στην εταιρία όλοι, γιατί εμφανής είναι μόνον ένας εταίρος, αλλά θα πρέπει να υποδείξουν έναν από αυτούς για να καταστεί εμφανής εταίρος.³³

VI. Κοινοπραξία

- 11 Σε περίπτωση θανάτου μέλους κοινοπραξίας θα πρέπει να γίνει η εξής διάκριση: αν πρόκειται για κοινοπραξία του άρθρ. 293 § 3, εφαρμόζονται ως προς αυτήν οι διατάξεις για την ομόρρυθμη εταιρία, άρα και τα άρθρ. 260 § 1 και 267, ενώ αν πρό-

31. Ζερβογιάννη, ΕφΑΔΠολΔ 2016, 228 σημ. 76.

32. Γοβαννόπουλος σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, άρθρ. 773-774 αρ. 1· Μαρίνος, ΕλλΔνη 2015, 1619· ο ίδιος, ΧρΙΔ 2016, 162· ο ίδιος σε Μαρίνο/Τριανταφυλλάκη, ΔικΠΕ, Εισαγωγικές παρατηρήσεις στα άρθρα 285 επ., αρ. 13· Πάνου σε Ν. Ρόκα, ΔικΠΕ, τομ. 2, σελ. 803· Vervessos/Stavrakidis, RHDI 2014, 604 επ.

33. Κιάντος, ΕπισκΕμπΔ 2016, 109.

Δ. Οριοθέτηση του πεδίου εφαρμογής του άρθρ. 260 § 1

κείται για κοινοπραξία του άρθρ. 293 § 2 εφαρμόζονται οι διατάξεις του ΑΚ για την εταιρία, δηλ. εν προκειμένω η ΑΚ 773. Τυχόν αντίθετες ρυθμίσεις που προβλέπονται για ειδικά ρυθμιζόμενες από το νόμο κοινοπραξίες υπερισχύουν (βλ. άρθρ. 293 § 4). Π.χ. για τις κοινοπραξίες κατασκευής δημόσιου έργου (που είναι κοινοπραξίες του άρθρ. 293 § 2) το άρθρ. 167 § 4 εδ. 4 του ν. 4412/2016 ορίζει ότι, αν τα μέλη της κοινοπραξίας ήταν περισσότερα από δύο και αποβιώσει ένας από αυτούς, η κοινοπραξία συνεχίζεται μεταξύ των λοιπών.³⁴

VII. Θάνατος εταίρου διμελούς εταιρίας

Επί εταιρίας που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ΑΚ 773, αν παρέμειναν δύο **12** μόνον εταίροι και αποβιώσει ένας από αυτούς, η εταιρία λύνεται (ΑΚ 773 εδ. 1). Τούτο ισχύει και στην περίπτωση όπου στην εταιρική σύμβαση είχε προβλεφθεί η συνέχιση της εταιρίας με τους επιζώντες εταίρους (ΑΚ 773 εδ. 2). Αν αποβιώσει εταίρος διμελούς εταιρίας που είναι ομόρρυθμη ή ετερόρρυθμη ή επί της οποίας εφαρμόζονται οι διατάξεις για την ομόρρυθμη εταιρία (π.χ. αστική εταιρία με νομική προσωπικότητα), αυτή λύνεται, εφόσον μέσα σε τέσσερις μήνες από το θάνατό του δεν δημοσιευτεί στο ΓΕΜΗ η είσοδος νέου εταίρου (άρθρ. 267). Αν ο αποβιώσας ήταν ομόρρυθμος εταίρος και ο επιζών είναι ετερόρρυθμος, ο εισερχόμενος στην εταιρία πρέπει να είναι ομόρρυθμος εταίρος (βλ. και άρθρ. 281 § 1 εδ. 1). Δεν εφαρμόζεται όμως το άρθρ. 267, όταν με την εταιρική σύμβαση ο θάνατος ενός από τους εταίρους είχε προβλεφθεί ως λόγος λύσεως της εταιρίας (βλ. άρθρ. 259 § 1 εδ. 2).

Περαιτέρω, δεν εφαρμόζεται το άρθρ. 267 (ούτε η ΑΚ 773 εδ. 1), εφόσον στην **13** εταιρική σύμβαση υπάρχει ρήτρα περί συνέχσεως της διμελούς εταιρίας με τους κληρονόμους του θανόντος εταίρου (ΑΚ 773 εδ. 2), οπότε η εταιρία συνεχίζεται με αυτούς,³⁵ οι οποίοι έχουν τα δικαιώματα του άρθρ. 265, αν ο αποβιώσας ήταν ομόρρυθμος εταίρος. Εξαιρεση θα πρέπει να γίνει δεκτή για την περίπτωση θανάτου ομόρρυθμου εταίρου διμελούς ετερόρρυθμης εταιρίας, όταν δηλ. ο επιζών εταίρος είναι ετερόρρυθμος. Στην περίπτωση αυτή θα εφαρμοστεί το άρθρ. 267, ακόμη και αν υπάρχει ρήτρα περί κληρονομητού της εταιρικής συμμετοχής, δηλ. ο κληρονόμος του ομόρρυθμου εταίρου δεν συνεχίζει την εταιρία, διότι διαφορετικά δεν θα μπορούσε να προστατευθεί ζητώντας από τον επιζώντα ετερόρρυθμο εταίρο να συνεχίσει αυτός (ο κληρονόμος) την εταιρία ως ετερόρρυθμος εταίρος σύμφωνα με το άρθρ. 265, αφού δεν είναι νοητή ετερόρρυθμη εταιρία χωρίς ομόρρυθμο εταίρο.

Στην εταιρική σύμβαση μπορεί να επίσης συμφωνηθεί ότι η διμελής εταιρία που **14** λύνεται λόγω θανάτου εταίρου δεν θα τίθεται υπό εκκαθάριση, αλλά η εταιρική επι-

34. Σχετικά με την εφαρμογή του άρθρ. 265 στην περίπτωση της κοινοπραξίας του άρθρ. 293 § 2 βλ. παρακάτω αρ. 139.

35. Βλ. ΑΠ 600/1962 ΕΕμπΔ 1963, 190· ΠΠρΜεσολ 6/2016 ΕλλΔνη 2016, 883 (886)· ΜΠρΚα-λαμ 391/1988 ΕΕμπΔ 1989, 49· Ν. Ρόκα, Εμπορικές εταιρίες, § 14 αρ. 12 σελ. 97 σημ 11.